

Máriás József

MEDITÁCIÓK VIGYÁZÓ TORONYBAN

*„Elődeim kezét fogom hát, az ő
munkájukat folytatom, s el kell bírnom
becsületes tekintetüket, mikor számon kérik,
hogy jól gazdálkodtam-e a talentumokkal!”*

Erdély szülötte, a kiváló történész, László Gyula szavait ragadom ki, írom jellegeként Cseke Péter legutóbbi, 25. önálló kötetét¹ méltató írásom elé. Indokoltan, hisz az elmúlt negyven év során általa írt vagy szerkesztett harminc kötet a bizonyosság rá, hogy maga is a szellemi otthonteremtés munkásává szegődött. Számára a kolozsvári egyetem jelentette az alapozást; az újságírói esztendő a való élet megismerését, a szellemi mélyáramlatok, búvópatakok kitapintását; a Korunk szerkesztőségi évei a gondolatok és eszmék kötőanyagaként szolgáló európai kitekintést; a katedra a jövőépítés szolgálatát. Hogy mi minden fért bele e „növésterv” lázgörbéibe, arról Dávid Gyula szavai vallanak a legszemléletesebben: „Cseke Péter eljutott a másként-gondolkodásukat vállaló, az önfeladás vagy az ezopusi nyelven szólás helyett a cselekvő helytállás erkölcsét tettekkel is megerősítő magatartásig.” A Homoród mente, a székelyudvarhelyi gimnázium, a kolozsvári egyetemi évek, a Gaál Gábor Kör, a falujárás... mind-mind egy-egy lépcsőfok volt azon az úton, amely elvezette a kisebbségbe sodort erdélyi magyarság szellemi értékei kutatásához, feltáráshoz, elvezette az örökhagyók, az értékvédők táborába.

A kötet alcíme – *Krétarajzok két évtized tanulmányaihoz* – nem csupán műfaji meghatározás, hanem jelzés arra, hogy a súlyosabb opusok megteremtése, az elmélyülés folyamatában születő, felöltő gondolatforgácsok is megmentésre érdemesek. Hisz a forgács is magában hordozza a feldolgozásra váró nemes fa jellemzőit, karakterét. Ezt érezzük, ezt látjuk a hosszabb-rövidebb írásokban – előadások, emlékezések, lap-

1 Cseke Péter: *Örökhagyók, értékvédők*. Krétarajzok két évtized tanulmányaihoz. Csíkszereda, 2016, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

széli jegyzetek hosszú sora... Visszaidézhetjük a Falvak Dolgozó Népeben megjelent riportjait, amelyek az adott téma realitásán túl, a mögött is fel tudta villantani az erdélyi paraszti gondolkodás megtartó, hagyományőrző jegyeit, az orvoslásra váró gondokat, ellenszélben is kijelölve, megrajzolva az önművelés lehetőségeit kínáló szűk ösvényeket, partokat összekötő pallókat. Tette ezt a Beke György által megfogalmazott „önmagunk keresése” riporteri ars poeticává etikai és erkölcsi parancssá magasztosult törekvéssel azonosulva, igényes irodalmi színvonalon, szociológiai megalapozású írásaiban.

Cseke Péter – a tóba vetett/dobott kő mind messzebbre hullámozó körgyűrűi példázatára – ennél is többre vágyott. Megtapasztalhatta, hogy „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet” Németh László által kijelölt szellemi nyomvonalra nem önmagából adódó, nem egyszerű axióma, hanem a szellem embereinek legfőbb parancsa. A megismerés nemcsak látás, tapasztalás, nemcsak fotográfia. Ahhoz, hogy megértsük, valami többlet kell hozzá. Ezt nyújtotta számára az otthonává vált Kolozsvár, az a szellemi miliő, amelyet a kincses város adhatott, nyújtott neki. A megértés folyamatához kellett a Mikó Imrétől hallott felismerés: „a múlt nem mögöttünk van, hanem alattunk”, a tovább lépéshez pedig a gondolat folytatása: „mélység nélkül nincs magasság”. Ez ébresztette fel benne, tudatosította-vezette el őt Erdély, az erdélyi magyar nemzeti kisebbség önépítkezésének kutatásához, hisz valóságunkat építeni, gyarapítani csak akkor lehet igazán, ha az alapokat ismerjük, ha a mélységbe ásunk. Tette/teszi ezt azért, hogy a rejtett kincseket a felszínre hozza, beépítse a jelen és a jövő nemzedék társadalomformáló, -alakító cselekvési programjaiba.

A kötet lapjain vissza-visszatérő sarokkőként, tájékozási pontként merül fel, van jelen két név: Németh László és Jancsó Béla. A magyar szellemi élet organizátorai – a nemzet és Erdély szellemi égboltjának fénylő csillagai. Ők fogják kezét, vezetik a megértés útjain. A két világháború közötti erdélyi magyar szellemi élet kiapadhatatlan kincsesbányájába elmerülve találta meg hivatását, szellemi mentorai „irányították” lépteit, jelentettek számára szigorú mércét, támasztottak elé magas minőségi igényességet. Cseke Péter jó tanítványnak bizonyult, fáradhatatlan, termékeny kutatónak, aki minél mélyebbre ásott, annál magasabbra jutott. A magasság elmélyült, tudományos megal-

pozottságú tanulmányokat, köteteket gyümölcsözött. Azok számának gyarapodása nem az elvégzendő munkák apadásához vezetett, hanem újabb és újabb kutatási témákhoz, soha nem apadó feladatokhoz vezetett. A megismerés fölgerjesztette benne a szeretet belső tüzeit, oly impulzus lett, amely végtelenbe szaladó spirálként emelte mind magasabbra, talált rá a maga műfajára, „a szociográfiára, majd az irodalom-és eszmetörténeti tanulmányra”.

Eközben a kötet lapjai segítenek bennünket, olvasókat is abban, hogy megismerjük, kikkel „találkozott”, kiktől kapott újabb elismerést, buzdítást, bátorítást arra, hogy mind magasabbra emelje a maga állította, önmaga elé kijelölt mércét. E nagyon gazdag arcképcsarnokból csak néhányat ragadunk ki, azokét, akikre a maga választotta virtuális toronyból Erdély szülőtteire, Erdélyhez sok szállal kötődő személyiségekre láthatott: Nagy Károly amerikai professzorra, Gömöri György angliai egyetemi tanárra, Gecse Géza budapesti rádiósra; Kós Károlyra, Tamási Áronra, Tompa Lászlóra, Balázs Ferencre, Horváth Istvánra, Gelu Păteanura, Böződi Györgyre, Szabó Gyulára, Páskándi Gézára; Iliá Mihályra, Pomogáts Bélára és Sas Péterre; a kortársai közül Láng Gusztávra, Gálfalvi Györgyre, Zágoni Attilára, Gaal Györgyre... A sor korántsem teljes, de annál beszédesebb, hisz valamennyien cselekvő részesei annak az építő folyamatnak, amely az elmúlt évtizedekben alkotóként, kiadói szerkesztőként, kutatóként járultak hozzá a megismerés, megértés, szeretet hármasságának kiteljesítéséhez. Tömör jellemzéseinek szemléltetésére ragadunk ki néhány példát: „örökös újrakezdéseinkben minden korban nélkülözhetetlen erőtartalékunk, tette serkentőnk, szellemi magatartás-modellünk.” (Kós, Károly) „...az intenzíven megélt autentikus lét megszállottja volt, szavak és tettek azonosságának napjainkban ugyancsak ritkaságszámba menő embere, aki jól tudta: más az írás és más a cselekvés társadalmi közege. Márpedig ő nem kiemelkedni akart, nem tündökölni vágyott, hanem beépülni, használni.” (Balázs Ferenc) „Tragikus halála előtt jóval korábban felismerte ugyanis: olyan korban kell felelősen »ört állnia« népéért, nemzetéért, a világért, amikor az elveszett teljesség visszaszerzése és újjáteremtése róttá a költőkre a legnehezebbet.” (Horváth István) „Minden műfajban otthon volt, amely mögé maga a történelem helyezte messze zengő hangszekrényt.” (Mikó Imre) „Nagy vállalkozá-

sok korának hőse, s egyszersmind alázatos nemzeti napszámosa. (...) Szellemi földrajzának azóta is ez az iránytűje: a *magunk keresése*.” (Beke György)

A Cseke Péter-kötetek hosszú sora önmagában is elég lenne ahhoz, hogy őt a mai erdélyi szellemi élet legtermékenyebb személyiségei közt tartsuk számon és értékeljük. Az 1990 után kibontakozó új erdélyi magyar életkezdés kitartó és fáradhatatlan szellemi munkása ő, vigyázó toronyőr, létkérdéseink válaszkeresője. Nem csupán könyvek – tanulmányok, esszék, emlékbeszédek, laudációk, előadások – sorával kívánt tanítani, nemzettestvérei hasznára válni, hanem a szó igaz értelmében: katedráról szólva követni a magasságba vezető utat. Ismét Dávid Gyula bevezetőjéből idézünk: „...nem csak tanított, hanem intézményt is teremtett ahhoz, hogy taníthasson: tanszéket, oktatói munkaközösséget, folyóiratot a kolozsvári egyetemen újságíró szakos hallgatók számára.” E viszonylatban is érvényre jut a mélység és magasság viszonyrendszerében való gondolkodás igénye és szándéka, hisz általa a holnap véleményformáló, cselekvési utakat kijelölő nemzedékéről van szó, amely a mélység ismeretéből törhet magasba. A kisebbségi önvédelem, a jövőépítés csak történelmi múltunk, hagyományaink, szellemi örökségünk ismeretében valósítható meg, úgy, ahogyan azt Sas Péter Herepei János életpéldáját fölmutatva megfogalmazta: „az erdélyiség világfigyelő tető, nem szemszűkítő provincializmus”.

Ez igény és e szemlélet diktálta e kötet minden sorát. Szívesen követtük a szellemi időutazásban, mindvégig érezve a Szabó Gyula-életműből leszűrt gondolat lényegét: „...az írás az egyetlen önvédelmi fegyverünk, amelyik óvhat, elveszejthet vagy előbbre vihet közösségi dolgainkban”. A vigyázó toronyban született, kötetté testesült meditációk hatására Páskándi Gézával mi is valljuk: az olvasás a legtisztább örömök egyike.